

VÉGEL LÁSZLÓ

A soknyelvű Duna és soknevű városai

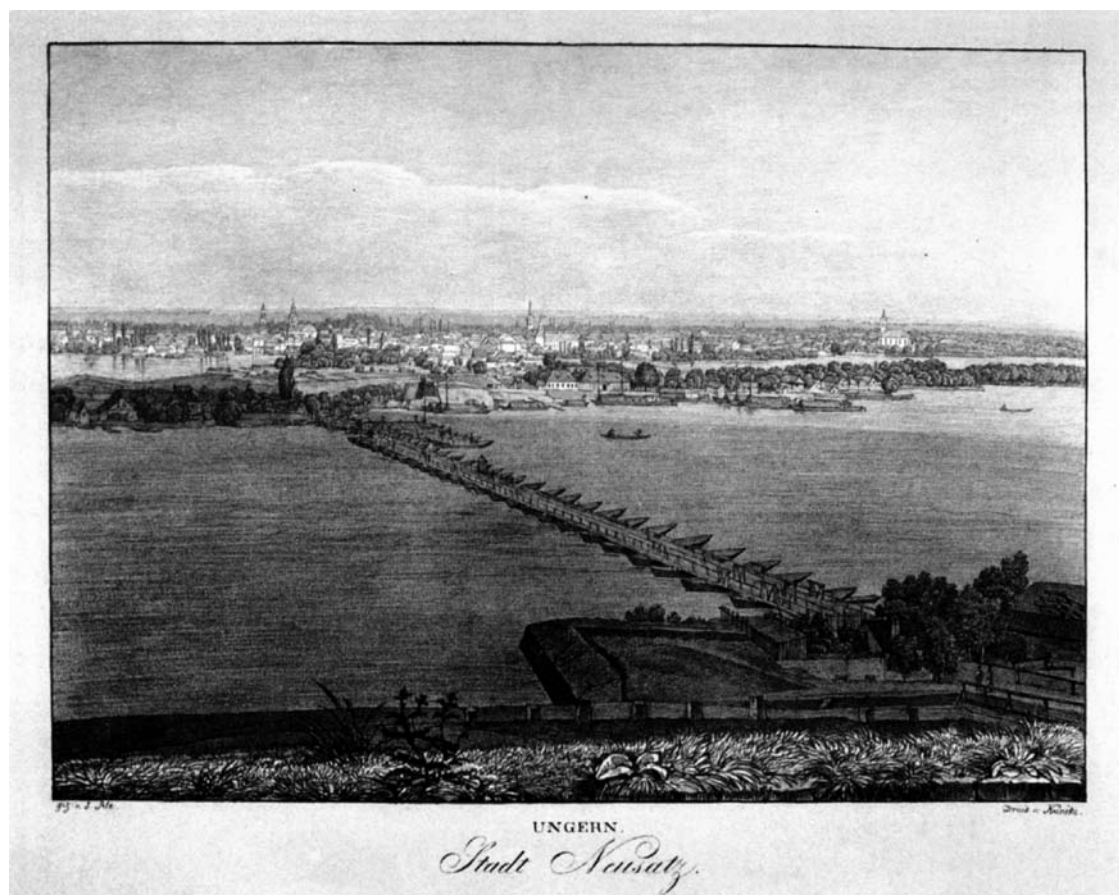

Abból a városból jöttem, amelynek valamikor sok neve volt. „*Nominentur Neoplanta*”, jegyezte fel latinul Mária Terézia az újvidéki polgárok írásos kérvényére, amelyben kérik, hogy a *Pétevárad*i Sándok nyerjék el a szabad királyi város címet, mivelhogy többé nem egy katonai település, hanem egy szabad kereskedő-város polgárai akarnak lenni. És megfogalmazódott a kozmopolita óhaj is: minden nép saját nyelvén nevezze meg a városát. Több mint kétszáz évvel ezelőtt, 1748. február 1-jén, latinul, a néhai kozmopolita nyelven hivatalosan megalapítottak egy Duna-parti várost, amelynek születésénél szabók, földművesek, csizmadíák, vendéglősök, kereskedők, cipészek bábáskodtak. Magától értetődőnek tartották, hogy több neve legyen:

szerbül Novi Sad, németül Neusatz és magyarul Újvidék, mivel legfőképpen a szerbek, a németek, a magyarok lakták, de a többiekéről sem szabad megfeledkezni, a zsidókról, a románokról, a szlovákokról, a horvátokról és az ukránokról, illetve a ruszinokról, a spanyolokról, a hollandokról, az örményekről, a romákról és a bolgárokról. Azt mondják, hogy ha a tengerből elveszünk egy cseppet, a tenger ugyanolyan marad, mint volt, ám a csepp őrzi a tengert. Újvidékkel nem így van. Ha ebből a városból kiveszünk egy cseppet, akkor többé nem ugyanaz a város, ám az a csepp sem lesz soha többé ugyanaz, mint amilyen volt.

Nagy mű előzte meg ezt a napot. A gazdaságtörténetesek szerint Vajdaság akkoriban Európa legnagyobb

Jakob Alt – Adolf Kunike, Újvidék látképe

Jakob Alt – Adolf Kunike, Ulm látképe

építőtelepei közé tartozott, de még nagyobb tettek vártak rá. 1793-ban elkezdődött a Duna–Tisza-csatorna építése, melyet 1802-ben adtak át a forgalomnak, s mely az addigi dunai hajózási útvonalat 227 kilométerrel rövidítette meg. A csatornát azután is buzgón javították, módosították, ami kifizetődött, mert ezen az úton szállították a pannon gabonát Nyugat-Európába.

Amikor gyermekkoromban egy kisvárosban csodálkoztam, hogy miért találkozom francia és flamand hangzású nevekkel, a szüleimtől azt a választ kaptam, hogy ezek a családok Hollandiából érkeztek a nagy csatorna építésében segíteni. Ha német nevekkel találkoztam, kérdeztem, honnan jöttek ők, akkor azt válaszolták, hogy a Rajna mentéről jöttek a németek, mert ők értettek legjobban a szőlőhöz és a bortermeléshez, s nekik köszönhetően olyan kiválóak az itteni borok. Vagy Bajorországból és Ausztriából, hogy szakmai tudást hozzanak, malmokat működtessenek, s fejlesszék az ipart. És a bolgárok? Ők a kerítészet mesterségét hozták. Mindenki hozott valamit, senki sem jött üres kézzel.

Csak arra nem kaptam választ, hogy kerültek ide a spanyolok, ami miatt gyermekként, kamasz lázadóként arra is gondoltam, hogy talán a szüleim se tudják az igazat, ez is a legendák közé tartozik. Csak jóval később, majdnem érett fejjel döbbsentem rá, hogy ha nem lennének igazak a családi történetek, akkor még többet nyomnak a latban, mert azt bizonyítják, hogy a Duna partján élő polgárok hittek abban, hogy volt egy időszak, amikor Európa átadta nekik a tudását, miközben tanult is tőlük.

Európa újra felfedezte Európát. Saját magát. Mert ezt jelképezte a nagy vajdasági építőtelep. Közel 300 esztendővel Amerika felfedezése után Európa tehát kezdte újra felfedezni Európát. Végso ideje volt. Ennek az európai kolumbuszi utazásnak egyik fontos útvonala éppen a Duna. Mert az, hogy az egész Vajdaság, mint mondtam, Európa egyik nagy építőtelepe lett, két fontos tényezőnek köszönhető: az egyik az észak–déli útvonal, amely összekötötte a Balkánt és Közép-Európát, hogy aztán még északabbra és még délebbre hatoljon. A másik pedig a Keletet és a Nyugatot összekötő Duna, amelyet sokan a világ legnemzetközibb

folyójának tartanak, hiszen tíz országon halad át, s hála vízgyűjtő területének, közvetett formában további hét országot behálóz.

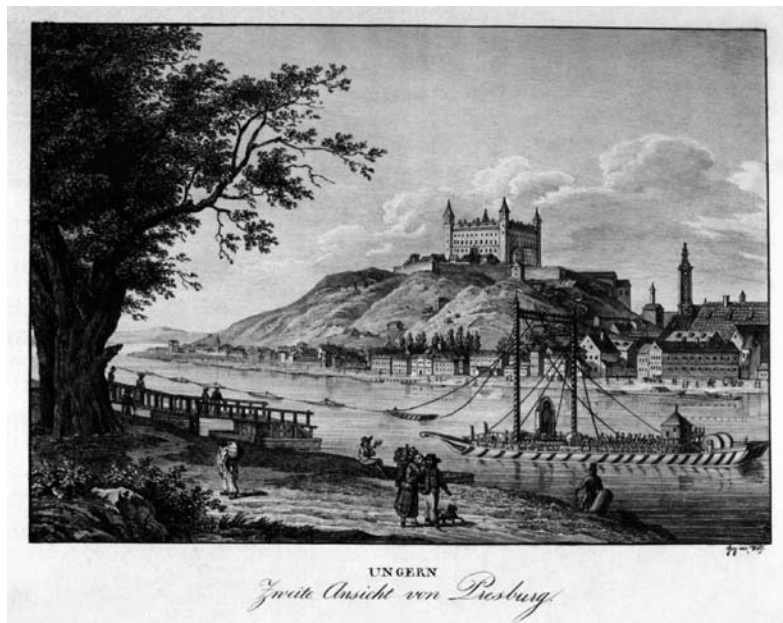
A Duna nemzetközi, de mennyire vagyunk nemzetköziek mi, a Duna mente polgárai?

Ha erről gondolkodom, vissza kell érnem ahhoz, amivel kezdtem. Többnevű városomhoz: Novi Sadhoz, Neusatzhoz, Újvidékhez, amelynek legkiválóbb polgárai – a kezdet kezdetén – több nyelvet tudtak. Ha nem is tudta mindenki kiválóan, de a szomszéd legalább köszönni tudott a szomszéd nyelvében a szomszédnak, s a szomszéd az ő nyelvében köszönt vissza neki.

Ez volt a minimum, amit a Duna mentén egy úriembertől elvártak. Tudtommal a Duna mellett számos ilyen többnevű város létezett, amelynek polgárai anyanyelvükön köszöntötték a szomszédjaikat, és a szomszédok is anyanyelvükön köszöntötték őket. Soha sem tudom elfelejteni Elias Canetti *A megőrzött nyelv* című könyvének azon sorait, amelyben arról is szó van, hogy a bulgáriai Rusze (vagy ahogy ő írta Ruscsuk, vagy ahogy én mondanám régiesen: Oroszcsik) polgárai milyen kiválóan ismerték egymás nyelvét. Így építettek a dunai Babel tornyát. Ebből a városból indult európai útjára Canetti, akinek dunai európaiságát még ma is példaszerűnek tartom. Önéletrajzi kötetét olvasva mindig sajnáltam, hogy a Bécsig vezető útján nem állt meg Újvidéken, hiszen ott bizonyára otthon érezte volna magát. S akkor jöttem rá, hogy én sem jártam Ruszében, pedig bizonyára ugyanolyan ismerősként fogadott volna be, mint a többi Duna menti város, ahova sikerült eljutnom. S ismerősként fogadott volna be a bolgár nyelv is, amelynek melódiáját jól ismertem, hiszen gyerekkori barátom egyike egy bolgár kertész fia volt, s gyakran megfordultam családi házukban, ahol a szülei bolgáruul beszélgettek.

A szláv melódia e szempontból ugyanolyan volt, mint a szerb, de mögötte egy másik világgal találkoztam.

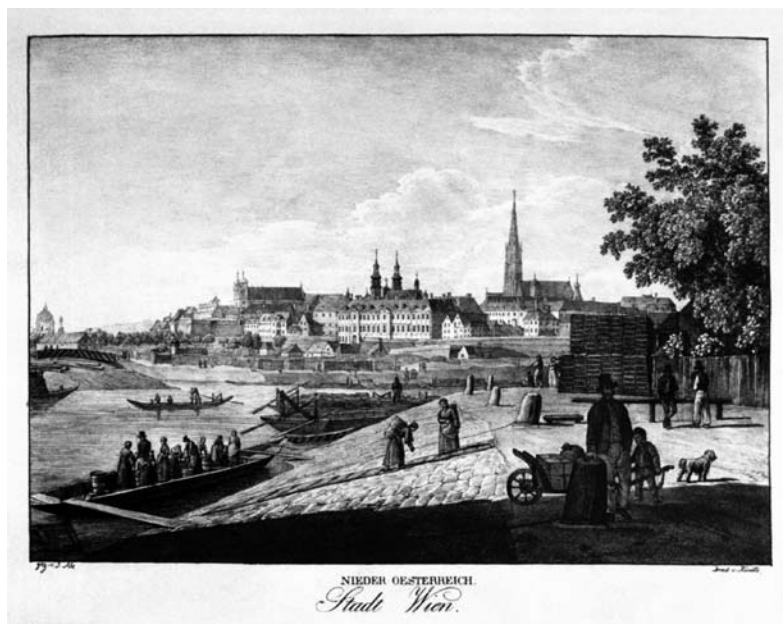
A bibliai történet szerint Isten azzal büntette az eget dőlőfösen ostromló embereket, hogy bábeli nyelvzavart teremtett köztük. A bünte-

Jakob Alt – Adolf Kunike, Pozsony látképe

tés úgy szólt, hogy soha többé ne értsék meg egymást. Szeretném, ha a mi dunai példázatunk másról szólna. Arról, hogy az emberi dőlőföt egymás nyelvének megértésével győzzük le, amire manapság felettébb nagy szükség lenne. Ennek a megértésnek lehetne a kezdete, hogy

Jakob Alt – Adolf Kunike, Bécs látképe

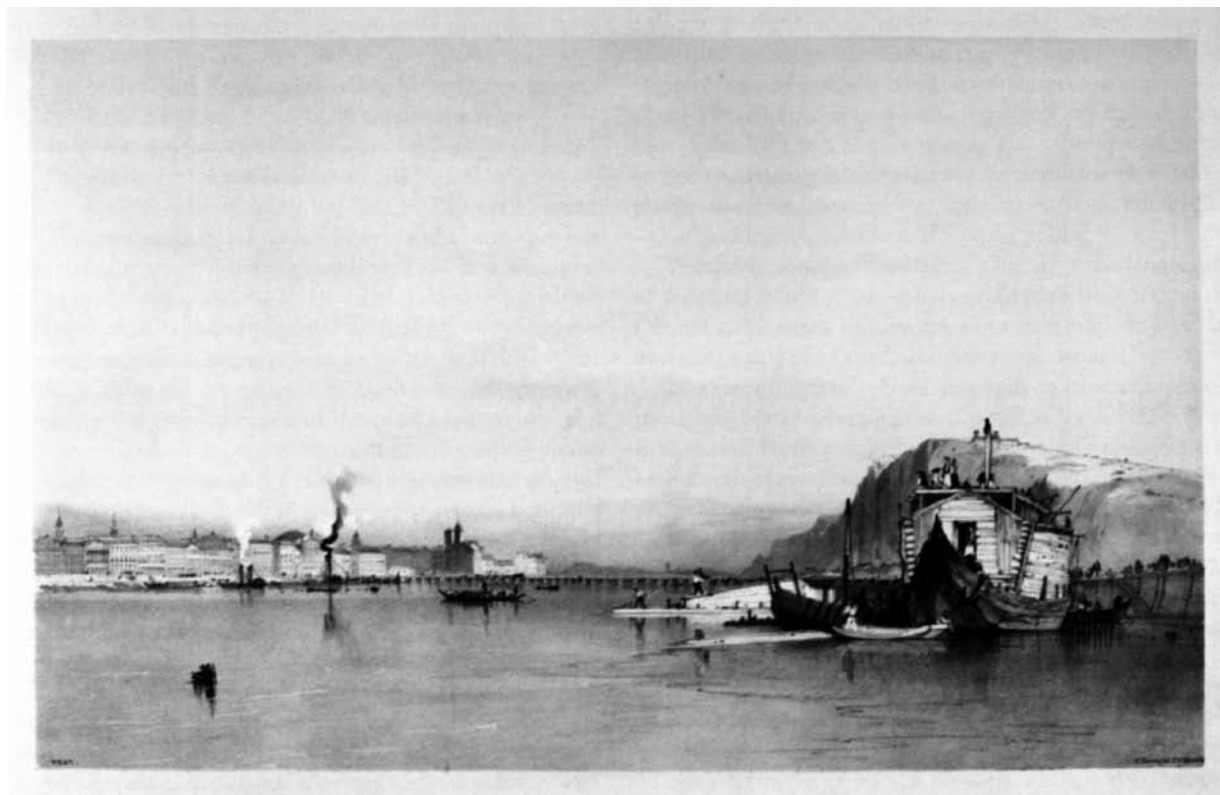
a Duna menti városok partján egy-egy emlékmű jelezze a soknevű városok neveit, s ennek szelleme hálózta be őket. Hódítsák vissza a városok minden elveszett vagy „elrabolt” nevüket, ezzel bizonyítsák, hogy tisztelik hagyományait és legfőképpen a folyót, amely átöleli őket, s amelynek születésüket, felvirágzásukat köszönhetik – a Dunát. Követeljük vissza a nemzetállamoktól, ami az övék volt; a Duna egyébként is ősi, mint a nemzetállamok. Ha nem tudunk is versenyezni a világ legnemzetközibb folyójával, legalább ezzel tegyünk tanúságot arról, hogy méltók vagyunk hozzá. És azzal is, hogy naponta emlékezünk egymásra, vagyis hogy a Duna menti városok tereibe írják be egymás neveit. Olyan ez, mint ha autogramot osztogatnának egymásnak.

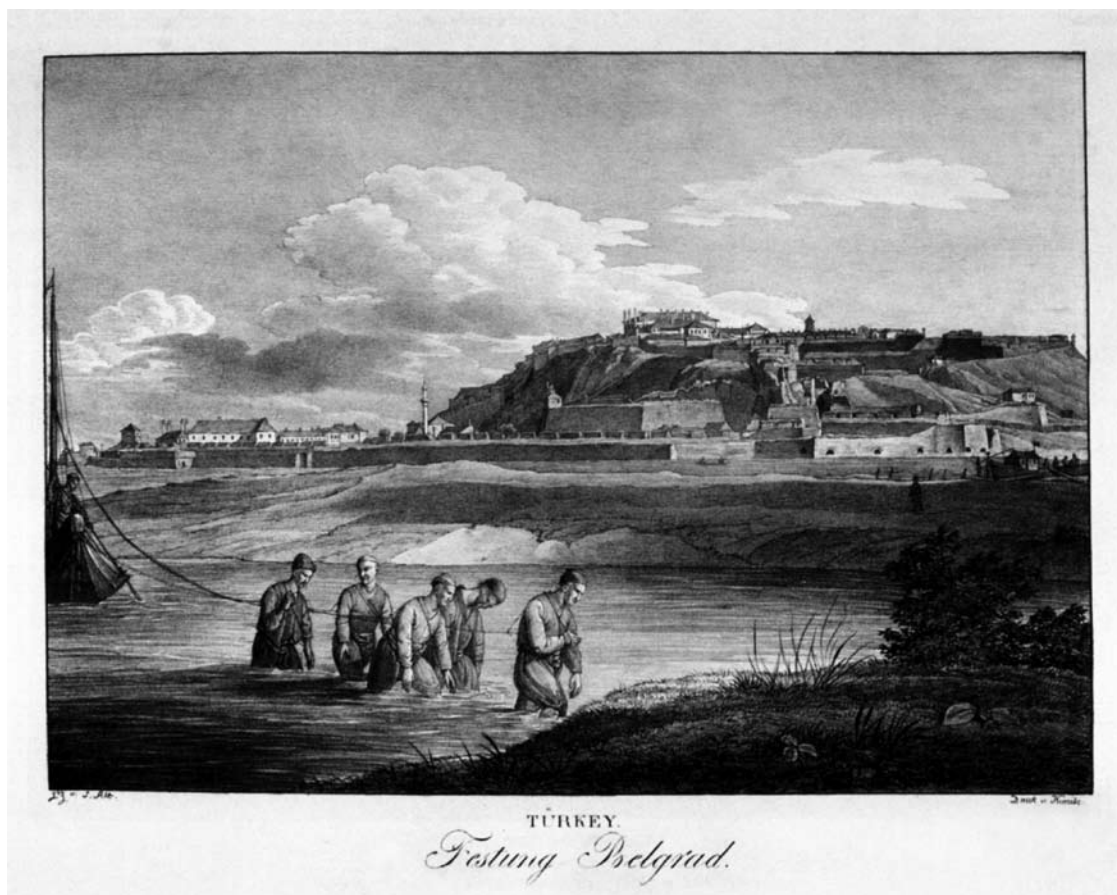
Gyerekkoromban az ötvenes évek legnagyobb élmenye a rádió volt. Lehet, hogy nagyobb, mint a mai fiataloknak a mobiltelefon vagy a komputer. A szüleim nagy kincsnek tartották, és nem szerették, ha egyedül babrálok vele, ha nincsenek itthon. Én azonban, amint kitétték a lábukat a házból, a rádió mellé ültem, és csavargattam a keresőgombot, így fedeztem fel a különböző nyelveken sugárzott vízállásjelentéseket. A magyart természetesen megértettem. A Duna apad vagy árad Ulmnál, Regensburgnál, Linznél, Bécsnél, Pozsonynál,

Komáromnál, Győrnél, Esztergomnál, Budapestnél, Paksnál, Bajánál, Mohácsnál, Vukovárnál, Apatinnál, Palánkánál, Újvidéknél, Belgrádnál, Szmederevónál (avagy Szendrőnél), Orsovánál, Bräilánál, Vidinnél, Ruszénál. Szerbül is értettem, több várost másképpen neveztek, de a sorrendet már ismertem, s könnyen behelyettesítettem. A keresőgombbal tovább kalandoztam, és újabbnál újabb nyelveket fedeztem fel. Ha nem is értettem minden egyes város német, szlovák, román vagy bolgár nevét, a sorrendből kikövetkeztettem, melyikről van szó. S hallgattam németül, szlovákul, románul, bolgárul, hogy árad-e vagy apad a Duna Ulmnál, Regensburgnál s így tovább. Megtanultam a nyelvi terrek játékát, s csak később jöttem rá, hogy ez bevezetés volt a modern európai filozófia egyik áramlatába.

A nevek annyira összekeveredtek a fejemben, hogy el tudnám képzelni, hogy – külön-külön – minden városban újra meg újra találkoznak. Miért ne lenne Ulmban Pozsonyi utca? Regensburg miért ne büszkélkedjen egy Mohács térrel? Esetleg egy Vidin utcával? Apatin büszke lehetne egy Elm térre és Esztergom sétányra. Jó lenne sétálni Pozsonyban az Újvidék utcán, Belgrádban pedig megpihenni a Regensburg parkban. Vukovárnak díszére válhatna a Rusze rakpart. Baja tér Orsován? Miért ne? Smederevo utca Paksom?

George Edwards Hering – James B. Pyne, Pest látképe

Jakob Alt – Adolf Kunike, A belgrádi vár

Miért ne? A városnevek hoznák magukkal a kultúrát, a Duna-parti városok jeles művészeinek, íróinak a nevét is. Most is léteznek ilyen utcák és terek, s úgy nézek rájuk, mint a rokonokra. Miért ne követnénk sokkal buzgóbban ezt a példát? Miért ne lennének a városok büszkéek arra, hogy kiterjedt dunai rokonságuk van?

Mindezt azért, hogy tudomást vegyünk egymásról akkor is, amikor a gyerekeinkkel sétálunk az utcán, vagy a barátainkkal kimegyünk valamelyik városi tér kávéházának teraszára, hogy elfogyassunk egy szerény kapucsínót, s akkor is, ha könyvet veszünk a kezünkbe. Miért ne fognának össze az említett Duna menti városok, hogy létrehozzanak egy vagy több, talán Elias Canettiről elnevezett díjat, amelyben azokat az alkotó egyéniségeket jutalmaznák, akik műveikkel kifejezik a Duna mente sokszínűségét, erőnyeit, fájdalmait és drámáját.

És még valamit. A Duna nyelvét csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük egymás nyelvét is. Attól félek, hogy a soknyelvű Duna menti városok nyelviileg elszegényednek. A Duna pedig nem egy, hanem sok nyelven beszél. Túrte szeszélyeinket, elviselte szen-

vedélyeinket, túlélte a bűneinket és gonoszságainkat. Súlyosan megbántottuk közös hazánkat, a Dunát, amikor tömegsírokat teremtettünk a medrében, vagy pedig határaink szerint reteszeltük volna el. Mindezt eltúrte. Hozzájárult sikereinkhez és érdemeinkhez. Egyszóval: értett bennünket. Csak az a kérdés, hogy mi értjük-e őt. Ehhez nem elég saját nemzetállamunk perspektívájából szemlélni, hogyan hömpölyög előtűnik. Ismernünk kell nyelvét, amely sok nyelvből tevődik össze. Ismernünk kéne egymás nyelvét. Talán helyrehoznánk valamit, ha a városok megnyitnák a kapukat a dunai nyelvek iskolája előtt, hol az egyik, hol a másik, hogy hosszabb vagy rövidebb időre befogadja a fiatalokat, akik németül, románul, szerbül, szlovákul, ruszinul, ukránul, bolgárul, horvátul, vagyis bármelyik Duna menti nép nyelvén tanulni akarnak.

Duna-parti nyelvi szeminárium és kollokvium? Miért ne?

Lehet, hogy kezdetben csak annyit kell elsajátítaniuk, hogy köszönni tudjanak a szomszédoknak. Mint a nagypapák. Minden városunk gazdagabb lenne. Vagy pontosabban: csak akkor lenne igazi Duna-parti város. ■